

УДК 615.83(075.8)+37.013

Н.О. Белікова,
кандидат біологічних наук, доцент
(Луцький інститут розвитку людини Університету "Україна", м. Луцьк)
natabel.lutsk@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВИТИ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті розглянуто та проаналізовано основні тенденції і перспективи розвитку вищої фізкультурної освіти в контексті професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичної реабілітації. З'ясовано, що серед основних напрямів реформування фізкультурної освіти є підвищення рівня підготовки спеціалістів.

Система тенденцій сучасної вищої освіти носить складний поліструктурний характер і визначається великою кількістю взаємозалежностей. При всіх їх різноманітності основною, глобальною тенденцією, актуальною для всіх систем освіти, є кардинальне підвищення ролі вищої освіти в сучасному світі. Як наслідок, основною метою сучасної вищої школи є принципове підвищення якості підготовки фахівців з фізичної реабілітації, а також забезпечення таких умов її функціонування, при яких виключається можливість припущення навіть мінімальної невідповідності освіченості випускників необхідним вимогам, які диктує професійна та соціальна практика.

Актуалізація проблеми фізкультурної освіти обумовлюється потребою: по-перше, оздоровлення нації у зв'язку з погіршенням фізичного стану багатьох категорій населення; по-друге, у зв'язку з новими уявленнями про народну освіту в цілому, які вимагають переходу від "наукоучіння" до логіки культури; і, по-третє, у зв'язку з розвитком ринку послуг, у тому числі фізкультурно-оздоровчих, реабілітаційних і спортивних.

Мета роботи полягає у визначенні основних тенденцій і перспектив розвитку вищої фізкультурної освіти з погляду формування майбутнього фахівця з фізичної реабілітації.

Методи дослідження: теоретико-порівняльний аналіз та узагальнення даних літературних джерел.

Аналіз визначень основних понять Закону України "Про вищу освіту" ("вищий навчальний заклад", "вища освіта", "зміст вищої освіти", "якість вищої освіти") приводить до висновку, що їх зміст є не зовсім узгодженим. Так, "вищий навчальний заклад" тлумачиться авторами як такий, що здійснює "навчання, виховання та професійну підготовку осіб" [1: 6], а "вища освіта" – відповідне втілення діяльності вищого освітнього закладу – як "рівень освіти, який здобувається... в результаті... засвоєння змісту навчання" [1: 6]. Друге визначення чомусь зводить вищу освіту тільки до засвоєння змісту навчання, виключаючи таким чином можливість усебічного розвитку, який декларується Законом "Про Освіту".

Водночас, визначаючи зміст вищої освіти, автори Закону "Про Вищу освіту" розглядають більш широко, виокремлюючи його компонентами систему знань, умінь і навичок (навчання) та систему "професійних, світоглядних і громадянських якостей" (виховання). Подібне тлумачення змісту вищої освіти є більш доцільним, тому що вища освіта, на нашу думку, це не тільки розвиток духовності та просоціальних особистісних якостей. Саме останні сприятимуть ствердженню гуманістичних цінностей у суспільстві та забезпечать формування фахівця, активність і діяльність якого спрямована на "створення", "розвиток", а не "руйнацію". Тобто, треба говорити про те, що вища освіта – це не тільки засвоєння змісту навчання (як її визначає Закон "Про вищу освіту"), але й виховання особистості студента.

На думку В.О. Огнев'юка, на сучасному етапі школа (в тому числі вища), набуває функцій універсального комунікатора, який покликаний поєднувати в процесі прищеплення їх молоді освітні, професійні, моральні й життєві цінності, адже успішне становлення сучасного кваліфікованого спеціаліста потребує усвідомленого й адекватного обрання сфери майбутньої діяльності, формування системного аналітичного мислення, розвитку здатності до пошуку нового, що неможливо без вироблення і відповідних морально-вольових характеристик [2: 11].

Не викликає сумніву той факт, що глобальне інформаційне суспільство, розвиток ринкової економіки, науки й професійної освіти вимагають від особи нових соціальних та індивідуальних якостей. У контексті такої, принципово нової економічної та соціокультурної ситуації освіта, тобто навчання й виховання особи, як вважає В.О. Огнев'юк, набуває значення наріжної компоненти в системі способів загального розвитку особистості в інтегрованій освітній системі, де теоретичні й практичні механізми передання та засвоєння знань мають базуватися на синтезі відсутніх раніше освітніх технологій, нових методів організації освітньої діяльності (з обов'язковим використанням елементів ринкової економіки), інших підходів до забезпечення матеріально-технічними ресурсами системи освіти і перепідготовки кадрів (зокрема тих, що передбачають залучення позадержавних коштів) [2: 11].

© Белікова Н.О., 2009

За останні роки в системі вищої освіти України відбулися значні трансформації, які в багатьох ризиках збігаються з цілями Болонської декларації. Проблема приєднання вищої освіти України до Болонського процесу є предметом жвавих дискусій у професійному та науковому середовищі фахівців у галузі вищої освіти.

Як зазначає Б.П. Яковлев, сучасні цілі реформування вищої освіти визначають перш за все стратегію пріоритетної уваги до особистості всіх суб'єктів педагогічного процесу – як студентів, так і викладачів. У наш час усе більше розповсюджується переконаність у тому, що вузькотактичний "предметно орієнтований або технологічний підхід" в освіті повинен поступитися місцем більш широкому і стратегічному "особистісно орієнтованому або гуманістичному підходу". Згідно особистісно орієнтованого підходу, щоб студент виступав як повноцінний суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності, важливо реалізувати певні психолого-педагогічні умови в процесі його взаємодії з викладачем або тренером-викладачем. Основними формами оптимальної реалізації взаємодії є підготовка: для викладача – професійно-психологічна, де основна увага акцентується на професійному розвитку, самовизначенні; для студентів – психолого-педагогічна, де основна увага повинна бути направлена на особистісний розвиток. За таких умов, через систему "суб'єкт-суб'єктних відносин", формується *активно-особова готовність* до саморозвитку [3: 21].

В.М. Разуванов до основних тенденцій, реформ і перетворень у системі вищої освіти відносить:

- *фундаменталізацію* – перерозподіл пріоритетів змісту освіти із вузькоспеціальних, спеціалізованих компонентів знань на загальнонаукові та загальноспеціальні, які є основою професіоналізму всіх фахівців відповідної сфери, в нашому випадку – сфери фізкультурної освіти;

- *гуманітаризація* викликана зміною ролі вищої школи як соціального інституту, який сьогодні покликаний не тільки і не стільки займатися підготовкою професіоналів, скільки готувати широкоосвічених особистостей з високим рівнем загальної культури, активною громадською позицією. Тому гуманітаризацію не слід трактувати буквально як збільшення обсягу лише гуманітарних знань; така тенденція означає необхідність підвищення загальнокультурного рівня випускників вищої школи;

- *імператив безперервності* освіти, який корінним чином змінює роль вищої школи, цілі її діяльності та функції, парадигму освіти "на все життя" на освіту "через все життя";

- *міждисциплінарний та інтернауковий* характер знань у сучасних освітніх системах, зумовлений системністю і глобальністю сучасних соціальних і професійних проблем, переважно синтетичним характером розвитку сучасної науки і практики;

- *інтелектуалізація*, яка реалізується через форми проблемного, активного, розвиваючого навчання, в діяльній формі та інших, суміжних з ними формах навчальної діяльності, яка має методичний базис, складений пріоритетом стимулювання інтелектуальної діяльності тих, хто навчається;

- *динамізація* – необхідність перманентного реагування системи вищої освіти на всі зміни соціально-професійної практики, а також на прогресивні зміни внутрішніх сторін діяльності вищої школи, яка передбачає постійне трансформування змісту освіти, методичного апарату та інших характеристик її діяльності ("інноваційний менеджмент" у вищій освіті). При цьому механізмом реалізації цього принципу є постійна зміна змісту вимог до підготовленості спеціаліста, на що повинні бути спроектовані будь-які зміни як змістовного, так і методичного характеру.

У системі тенденцій сучасної освіти є соціальні, серед яких, у першу чергу, *демократизація* і *гуманізація* [4: 9-10].

Перспективи розвитку вищої освіти будуть визначатися тим, наскільки успішно вона зможе вирішувати проблему органічного поєднання навчання з роботою, проблему безпосереднього задоволення освітніх потреб, що виникають у діяльності або особистому житті студента. Якість такої освіти буде оцінюватися по можливості отримання необхідної інформації, її доступності, а також повноті, оперативності, адекватності завданням, що вирішуються.

Системне визначення спеціально-педагогічних понять фізкультурної освіти подає Н.В. Маковецька:

- *фізкультурна освіта* – цілеспрямоване фізичне (тілесне) формування людини;
- *фізкультурне виховання* – цілеспрямоване формування особистості в аспекті досягнення нею фізичної досконалості;
- *фізкультурне навчання* – цілеспрямоване формування знань, умінь і навичок для засвоєння соціального досвіду досягнення фізичної досконалості;
- *теорія фізкультурної освіти* є найвищою формою наукового знання про фізкультурну освіту, що дає цілісне уявлення про закономірності формування фізичної досконалості людини;
- *оздоровчий спорт* – проміжне між фізичною культурою і спортом соціальне явище, сутністю якого є вирішення оздоровчих завдань за допомогою засобів спортивного тренування;

- метою фізкультурної освіти є ідеальний результат цілеспрямованого фізичного формування людини, втілений у поняття фізичної досконалості;
- принцип фізкультурної освіти – визначна вимога, що регулює процес цілеспрямованого формування фізичної досконалості;
- зміст фізкультурної освіти – сукупність складових цілеспрямованого формування фізичної досконалості;
- засіб фізкультурної освіти – предмети, стосунки та види діяльності, що використовуються у процесі взаємодії суб'єкта й об'єкта освіти з метою досягнення ними фізичної досконалості;
- метод фізкультурної освіти – спосіб використання її засобу в процесі формування фізичної досконалості людини;
- форма організації фізкультурної освіти – загальний спосіб упорядкування взаємодії учасників процесу формування фізичної досконалості;
- технологія фізкультурної освіти – спосіб реалізації її змісту за допомогою системи засобів, методів і організаційних форм, що забезпечують досягнення фізичної досконалості;
- методика фізкультурної освіти – одна із форм наукового знання про фізкультурну освіту, яка на основі єдності педагогічних закономірностей і технології освіти реалізує процес формування фізичної досконалості;
- результат фізкультурної освіти – рівень досягнення фізичної досконалості як цільової сутності фізичної культури [5: 119].

На думку Г. Шамардіної, в системі фізкультурної освіти здійснюється перехід від традиційного досвіду (у вигляді розвитку рухових фізичних якостей, умінь і навичок) до освоєння і створення людиною різноманітних духовних цінностей фізичної культури (культура мислення, уяви, почуття художнього образу і т.д.) стосовно до розвитку його тілесності, як фундамент культури людини, яка повинна мати свідому діяльність [6: 102].

Про консервативність вищої фізкультурної освіти говорить Л.І. Лубишева, яка вказує, що дуже часто наукові дослідження в галузі фізичної культури і спорту не втілюються у практику в нових формах і технологіях навчання, залишаючись відірваними від реального життя. Тут необхідна когнітивна інфраструктура, що забезпечує трансляцію професійно значущого знання в систему навчання і виховання. Основний компонент професійного знання – дисциплінарна науково-технологічна природа – повинен мати інноваційну динаміку. Навчання інноваційним процесам на основі поєднання науки і практики дозволяє зробити освітній процес справді професійною підготовкою майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. У цьому зв'язку підвищується роль творчого підходу до професійної підготовки фахівця, готового не просто інтуїтивно шукати нове в цілях удосконалення освітньої практики, а на основі наукових досліджень у ході роботи пропонувати науково обгрунтовані новачі і вносити розумні зміни, що експериментально довели свою ефективність [7: 14].

Епоха інформаційного суспільства вимагає розробки інформаційних технологій у фізкультурній освіті, що впливають на якість навчання. Саме навчання характеризується різноманітністю типів інформації, що використовуються в навчальному процесі.

Як вважає І.Р. Свістельник, сучасний навчальний процес спортивної освіти характеризується недостатньою ресурсною та технологічною базою, відсутністю цілісного уявлення про структуру та особливості її інформатизації, а також підвищення рівня інформаційних потреб учасників навчального та наукового процесів. В умовах реформування вищої освіти та введення нових дисциплін з'явилися додаткові інформаційні потреби, що спонукають студентів, магістрів, викладачів до пошуку оперативної, якісної, актуальної спортивної інформації [8: 19].

У зв'язку з цим, система інформаційного забезпечення навчального процесу стає важливою передумовою розвитку інноваційних процесів у галузі фізичної культури і спорту.

Узагальнені результати наукових досліджень показують, що сьогодні в системі фізкультурної освіти спостерігається тенденція, орієнтована на розвиток соматичної природи людини. Ігноруються її психічна та соціокультурна сторони, що призводить до втрат освітньо-виховного процесу і виключає багатогранну та інтеграційну роль фізичної культури в цілісній методології, яка направлена на розвиток людини в єднанні тілесного та духовного.

Н.Ю. Мельникова дотримується позиції, відповідно до якої провідною умовою оновлення змісту вищої фізкультурної освіти в перспективі повинна бути перш за все її фундаментальність. Вона осмислюється як переорієнтація з вузькоспеціалізованих, утилітарних, рецептурних знань і уявлень про людину на загальнокультурні та загальнонаукові системні знання, пов'язані з людською особистістю у всій сукупності її проявів [9: 921].

Разом з тим, як зазначає В.М. Разуванов, основним напрямком розвитку вищої фізкультурної освіти і головним протиріччям є недостатній для забезпечення ефективного функціонування сфери

фізичної культури і спорту загальний рівень якості підготовки спеціалістів. Ліквідація цього негативного явища передбачає проведення таких реформ і заходів:

1. Першочерговим фактором реформування вищої фізкультурної освіти є перехід від процедурної до нормативної системи, який передбачає формування системи освітніх цілей і бази освітньої інформації, в основі якої лежать вимоги до кінцевої та проміжної підготовленості фахівця з конкретними знаннями і вміннями. Такі цілі складають основу оперативного, поточного і перспективного управління нормативною системою вищої освіти, а також є фактором оцінювання і порівняння освітніх систем.

2. Принципом реформування змісту вищої фізкультурної освіти є підвищення рівня підготовленості по всіх її розділах, виражене не в збільшенні часу на вивчення навчальних дисциплін, а у фіксації більш високого рівня вимог за певними розділами підготовки при використанні оптимальних форм взаємодії спеціалізованої, загальнонаукової і гуманітарної компоненти знань.

3. Зміст освіти повинен носити міждисциплінарний та інтернауковий характер і базуватися на блочному принципі, при якому навчальна інформація не диференціюється на окремі дисципліни, а подається у вигляді значних за обсягом розділів, які відображають цілісні сторони підготовленості. При цьому реалізація цього принципу, в першу чергу, передбачає формування системних вимог до підготовленості, і тільки на цій основі здійснюється формування навчальних планів, а також інших структурних перетворень.

4. В основу функціонування системи вищої фізкультурної освіти необхідно закласти принцип динамізації, який полягає в необхідності перманентної зміни різних сторін системи підготовки кадрів шляхом оперативного впровадження в навчальний процес новітніх вітчизняних і світових розробок, а також ініціацію досліджень у цій галузі. При цьому інновації, незалежно від їх характеру (методичного, змістовного, організаційного) повинні бути матеріалізованими у вигляді зміни системи кінцевих і проміжних вимог до підготовленості фахівців.

5. Пріоритетною формою навчання повинна стати самостійна робота з орієнтацією майбутніх фахівців на самоосвіту, виражену в безперервному підвищенні свого загальнокультурного, інтелектуального та професійного рівня, при цьому вона повинна бути повноцінним компонентом навчальних планів і програм [4: 17-18].

Як вважає П.А. Рожков, для реалізації нових підходів у розвитку професійної освіти в галузі фізичної культури і спорту необхідні: апробація й упровадження нових освітніх професійних програм, педагогічних та інформаційних технологій у навчальний і дослідницький процеси; розробка нових науково-дослідних напрямків фізичної культури і спорту; здійснення обміну досвідом підготовки фізкультурних кадрів із зарубіжними країнами, включаючи стажування; забезпечення підготовки фахівців високої кваліфікації стосовно основних видів їх майбутньої професійної діяльності; створення в навчальних установах вищої фізкультурної освіти кафедр і факультетів, що готують фахівців з фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками, дітьми молодшого і середнього шкільного віку, з тими, хто навчається у спеціальних медичних групах, людьми, що мають хронічні захворювання, інвалідами, пенсіонерами [10: 6-7].

Одну з головних тенденцій перебудови вищої фізкультурної освіти В. Кукса вважає в переході спортивно-рекреаційних і валео-фізично-реабілітаційних типів освіти від парадигми засвоєння знань, умінь і навичок до здібності сприймати, розуміти та усвідомлювати те, що ти робиш, чим займаєшся, для чого це робиться і що з цього (в найближчій або далекій перспективі) може статися [11: 45].

Таким чином, на ефективність вищої фізкультурної освіти істотно впливає сукупність різних чинників. До них відносяться зовнішні чинники, що впливають на розвиток фізичної культури як галузі, в якій ведеться підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації: рівень інтеграції науки і практики, рівень кваліфікації викладацьких кадрів і т.п. До внутрішніх чинників слід віднести наявність орієнтації на цінності освіти і мотиви, що спонукають займатися самовихованням і самоосвітою. У перспективі актуальним буде дослідження готовності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації до професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про вищу освіту" / Освіта України, № 17 від 26 лютого 2002 р. – С. 2-8.
2. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): Автореф. дис. ... д-ра філос. наук: спец. 09.00.03 "Соціальна філософія та філософія історії" / В.О. Огнев'юк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 36 с.
3. Яковлев Б.П. Психолого-педагогические основы формирования личностной готовности студентов в системе физической культуры и спорта / Б.П. Яковлев, Л.В. Диордица, Н.Т. Диордица // Теория и практика физ. культуры. – 2005. – № 12. – С. 21-25.
4. Разуванов В.М. Совершенствование физкультурного образования на основе реализации современных тенденций развития высшей школы: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теория и методика

- физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры" / В.М. Разуванов. – Минск, 2004. – 23 с.
5. Маковецька Н.В. Формування фізичної культури і здорового способу життя особистості: Теоретичний аспект проблеми / Н.В. Маковецька // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2006. – № 10. – С. 117-121.
 6. Шамардіна Г. Теорія концепції освітньої сфери фізичної культури / Г. Шамардіна // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2003. – № 15. – С. 101-106.
 7. Лубышева Л.И. Концепция модернизации процесса профессиональной подготовки специалистов по физической культуре и спорту (авторский проект) / Л.И. Лубышева, В.А. Магин // Теория и практика физ. культуры. – 2003. – № 12. – С. 13-16.
 8. Свістельник І.Р. Технологічна модель взаємодії інформаційного та навчально-наукового процесів у ВНЗ фізкультурного профілю / І.Р. Свістельник // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2003. – № 12. – С. 19-26.
 9. Мельникова Н.Ю. Проблемы модернизации профессионального образования в сфере физической культуры и спорта / Н.Ю. Мельникова // Олімпійський спорт і спорт для всіх. Тези доповідей ІХ Міжнародного наукового конгресу. – 20-23 вересня 2005 р. – Київ, Україна. – С. 921.
 10. Рожков П.А. Развитие физической культуры и спорта – приоритетное направление социальной политики государства / П.А. Рожков // Теория и практика физ. культуры. – 2002. – № 1. – С. 2-8.
 11. Кукса В. Переорієнтація професійної самосвідомості студента-фізреабілітолога / В. Кукса // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 4. – С. 40-47.

Матеріал надійшов до редакції 15.10. 2008 р.

Беликова Н.А. Перспективы развития высшего физкультурного образования в контексте профессиональной подготовки будущего специалиста по физической реабилитации.

В статье рассмотрены и проанализированы основные тенденции и перспективы развития высшего физкультурного образования в контексте профессиональной подготовки будущего специалиста по физической реабилитации. Установлено, что среди основных направлений реформирования физкультурного образования есть повышение уровня подготовки специалистов.

Bielicova N.O. The Prospects of Development of Higher Physical Education Aimed to Provide the Professional Training a Future Specialist of Physical Rehabilitation.

The article considers and analyzes the main tendencies and prospects of development of higher physical education aimed to provide the professional training a future specialist of physical rehabilitation. It was found out that heightening of specialists qualifications was one of the main trends of physical education reforming.